

*Ганна Іванюк
(Київ, Україна)*

ЖИТТЄСТВЕРДНІСТЬ ІДЕЙ С. РУСОВОЇ ПРО РОЗБУДОВУ НОВОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ

Постать С. Русової педагога, громадського діяча, організатора шкільної справи на теренах підросійської України, а пізніше, в роки Української революції (1917-1921) є багатогранною. Для її діяльності в царині педагогіки притаманною є глибока віра в освіту народу на рідному (національному) ґрунті. Своє життя С. Русова – жінка, яка не мала в жилах жодної краплі української крові, присвятила служінню України.

На зламі епох, краху імперій С. Русова наполегливо вкладала свою працю в розбудову нової школи «...яка б не тільки була організовано згідно з останніми педагогічними дослідженнями, а ще й народа і вимогам його економічного життя [5, арк. 138].

Нова школа для України, що перебувала в стані соціально-політичних зрушень, мала вибудовуватись для того, щоб забезпечити суспільне виховання й підготувати молоду генерацію «до самостійної, чесної праці» [4, с. 4]. Варто зауважити, що розбудова нової школи відбувалася в руслі державотворення в Україні, тому освіта юних громадян розглядалась не лише з позиції засвоєння знань, а й розвитку готовності до їх застосування в праці. Діяльність дитини розглядалась як засіб її духовного розвитку. Місія школи полягала в підготовці молоді до самостійного життя і праці [1].

З огляду на сучасні підходи до розбудови освіти в Україні значний інтерес становить актуалізація педагогом ідеї дитиноцентризму. У кожній дитині вона вбачала індивідуальність. Неподібність дітей виводила з їх внутрішньої сутності: почуттів, думок, здібностей. Тому до вчителя нової школи ставились вимоги, розвиваючи душу і мову, увагу, формувати знання, світосприйняття, розуміння зв'язків між явищами природи, людські стосунки. Софія Русова прагнула поєднати наукову педагогіку вчителя з уведенням дитини у світ довкілля: природного, предметного, культурного, соціального. Значну увагу вона приділяла фаховій підготовці вчителя, а саме: знання дитини,

її цінностей і духовного світу, побуту, виробничих і культурних традицій; уміння відбирати зміст навчального матеріалу, що становить практичний інтерес для учнів та їх родин і може слугувати для соціального зростання майбутнього громадянина України.

План перебудови школи на українському ґрунті, вважала С. Русова, відповідав вимогам тогочасного соціального виховання. Її наполегливу працю в цьому руслі не зупиняла ні економічна руїна та брак підручників і інших засобів навчання, ні брак учителів, які найчастіше були відірвані від школи буремними визвольними змаганнями того часу [5, арк. 138]. Підготовка вчителя нової генерації у теоретико-практичній спадщині С. Русової набула конкретних смислів. На її думку, такий вчитель має володіти знаннями з гуманітарних і природничих наук й мати хорошу моральну підготовку, що зробить з учителя «найкращим зразком для дітей». Нам імпонує думка С. Русової: «... вчитель нової школи мусить бути тою непомітною, але дуже міцною пружиною всього шкільного життя з навчанням, самоврядуванням і ріжноманітними товариствами для самовиховання і самоосвіти». У нову школу, вважала вона «не може йти професіонал, покірний слуга, всім наказам вищого начальства...» [5, арк. 139].

Прогресивне бачення С. Русової щодо структури нової школи висвітлено у статті «Освіта на Україні» [6]. Вивчення змісту цієї статті засвідчує системне бачення авторкою проблем розбудови нової школи, наближення сільських шкіл до рівня міських (ця проблема є й сьогодні актуальною на теренах України). Школа, на її думку, має бути зрозумілою для народу. На часі, вважала вона, розбудова гімназій та інших типів шкіл, що забезпечили б потреби народу в освіті [6, арк. 3].

Погоджуємося з думкою С. Русової про те, що курс навчання в початковій школі має бути 4-5 річним, оскільки, саме там закладаються основи учіння й готовність до «вищого типу школи» (гімназії, торговельної та іншої школи). Значна увага приділялась підготовці учнів до самоосвіти.

У педагогічній практиці Софії Русової чільне місце займають методи діяльності, насамперед: спостереження, екскурсії, праця в природі, гра. Педагог

вважала: успішну організацію виховання й навчання дітей можливо здійснити за умови максимального наближення до гри, що сприятиме зацікавленню та захопленню дітей. «Найперше виховання дитині можна дати грою, а найпершу науку треба зробити дитині такою ж цікавою, як гра», – зазначала вона [2, с. 8]. С. Русова вважала, що в грі дитина отримує «найперше виховання», і в школі навчання дітей має бути наближеним до гри [2, с. 7-14].

Актуальними в умовах модернізації школи в сучасній Україні є думки С. Русової, які вона розвивала у своїх публікаціях на шпальтах журналу «Світло» (1910-1914). Педагог характеризувала дитячу гру, як вільну діяльність, яка найкраще задовольняє вимогу дитинства щодо активності й різноманітних рухів; привабливий, «активно-мрійний процес», що дає дитині найкраще задоволення; діяльність, що стимулює в дитини самостійну, творчу думку. Педагог зазначала, що дитина, захоплена грою впродовж тривалого часу, не відчуваючи втоми, активно діє, творчо використовуючи весь свій набутий досвід.

Педагогічні погляди С. Русової на гру як довільну діяльність дітей містять особливе трактування гри як методу навчання. Його ефективність розглядалась із позиції подачі знань під час навчання арифметики, грамоти [3, с. 81]. С. Русова вважала за необхідне дбати про те, щоб гра викликала в дитини працю «різних інтелектуальних сил». Розглядаючи гру через призму психологічних знань про дитину, вона вказувала на відсутність різноманітності рухів у так званих фребелівських іграх, коли «...діти усе стоять, або бігають, що приводить до втоми» [3, с. 79]. Натомість учена поділяла точку зору М. Монтесорі стосовно того, що діти впродовж дня повинні мати можливість «лазити, перекидатися, підвішуватись на руках і лежати долі» [3, с. 79]. Для реалізації зазначеного, на думку С. Русової, доцільним було б відразу після екскурсії перетворити на забавку всі рухи, усілякі події, пригоди, пережиті дітьми під час екскурсії (як перелазили рівчак, як збирали гриби чи ягоди, як складали сухе гілля на багаття тощо).

Ігри-драматизації С. Русова розглядала як засіб набуття дітьми інтелектуального досвіду, формування здатності до художнього самовиявлення,

соціалізації. Особливого значення вона надавала драматизації, що створювалася на основі національних звичаїв, обрядів, усної народної творчості і сприяла ознайомленню дітей з національними надбаннями народу, вивченню історії, географії (особливо в етнографічній частині). Підкреслюючи вродженість драматичного інстинкту, педагог зазначала, що кожна дитина здатна до художньої творчості, кожна дитина може перетілюватися в різні образи. Тому важливим, на її думку, є правильно дібраний репертуар, який би відповідав розвиткові дітей, їхнім інтересам, уподобанням і враховував би виховні завдання. Констатуючи той факт, що драматизація стала природним засобом розвитку дітей по всіх захистках, дитячих садках, дитячих майданах, С. Русова наголошувала: гра не повинна бути штучною або примусовою; вона має активізувати творчі сили дитини, виявляти щирі настрої, почуття й захоплення дитини [3, с. 115-116]. Ігри-драматизації С. Русова розглядала як засіб художнього розвитку дітей і вправлення мовлення, вивчення історії, географії й мов інших народів. Педагог пропонувала вивчати твори українських письменників у процесі рольової передачі їх змісту, наприклад: драматизацію з історії у процесі вивчення «Чорної Ради» П. Куліша; народний побут – творів П. Мирного, Н. Левицького.

Значну увагу С. Русова відводила ціннісним сенсам змісту навчальної книги. Вона пропонувала вводити в освітній процес початкової школи «години оповідань» або «години читання». Книгу, вона вважала, засобом навчання мови, грамоти, висловлювання власних думок як в розмовній, так і в письмовій формі [4, с. 19]. Зміст книги має будити думку дитини й вибудовувати особисте сприйняття явищ, подій, поведінкових прикладів тощо. До книги у С. Русової були особисті вимоги, а саме: зміст має бути обраний так, щоб будити дитячу уяву, фантазію. Прочитане оповідання, казка, оповідка будить дитячу творчість, що виявляється у малюнках, власних розповідях, самостійній творчій роботі (ліпленні і т.і.). То ж зміст книжки для дітей, її художнє оформлення сприяє розвитку інтересу, прагнення пізнавати світ в його науковій інтерпретації.

У праці «Нова школа» (1917) С. Русова подає ґрунтовний аналіз навчальних книг для дітей. У тогочасній Україні дитяча книга була в

занедбанні, однак серед кращих книг для навчання дітей грамоти вона виділила «Грамотку», «Рідне Слово» Б. Грінченка; «Рідну школу» С. Черкасенка; «Вінок» Білоусенка. У змісті освіти С. Русова виділяла ціннісну складову. Важливим для вирощування молодого людини вона вважала поєднання національних, народних цінностей із загальнокультурними.

Педагогічні ідеї С. Русової постали на тлі пошуку шляхів творення української державності, а школа розглядалася її провідником. Організаційні, педагогічні напрацювання С. Русової пройшли випробування часом. Сучасна українська школа потребує нового прочитання прогресивних ідей педагога, що можуть бути адаптовані до сучасного освітнього простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванюк Г.І. Діяльнісний підхід до навчання і виховання дітей дошкільного віку в історико-педагогічному контексті ХХ століття / Г.І. Іванюк, А.Д. Січкач // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – № 2(46). – С. 119-130.
2. Русова С. Дошкільне виховання / С. Русова // Світло. – 1913. – Кн. 3. – С. 7-14.
3. Русова С. Дошкільне виховання / Софія Русова // Вибрані педагогічні твори. – К. : Освіта, 1996. – С. 34-185.
4. Русова С. Нова школа : 2-ге вид. / С. Русова. – К. : Укр. школа. Друк. т-ва «Час», 1917. – 20 с. – (Українська Педагогічна Бібліотека ; № 4).
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф.3889, оп. 2, спр. 2, 166 арк.
6. ЦДАВО України, ф. 3889, оп.2, спр.5, 11 арк.